

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

БЕВЗ Олена Павлівна

УДК 373.5.042-056.45(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТКУ
ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ У ШКОЛАХ США**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Побірченко Наталія Семенівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Антонова Олена Євгеніївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Бойченко Марина Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, доцент кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 22 червня 2012 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 21 травня 2012 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах гуманізації і демократизації освіти України зросла потреба у створенні оптимальних умов для розкриття духовних і фізичних можливостей кожного учня, зокрема безцінного скарбу країни – обдарованих дітей, турбота про яких нині є вагомою складовою прогностичного розвитку науки, культури і соціального життя. Гуманізація освіти змінила уявлення про цілі й завдання педагогічної практики, що дозволило поставити у центр уваги особистість учня, його внутрішні ресурси і саморозвиток. Сучасна гуманістична парадигма пропонує звертатися до суб'єктності людини, що дає змогу характеризувати педагогічну підтримку як сприяння дитині у її особистісному розвитку.

Суттєву увагу проблемі підтримки обдарованості дітей в освіті приділяють міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Всесвітня Рада для Обдарованих і Талановитих Дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) та ін. У Декларації прав дитини та Конвенції про права дитини (Ст. 29) Генеральною асамблеєю ООН проголошено право на освіту, яка має спрямовуватися на розвиток дитини, її здібностей і талантів.

Про необхідність підтримки та захисту обдарованих дітей і молоді наголошено в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» та інших нормативно-правових актах. Підготовлено і подано на розгляд Верховній Раді проект Закону України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні».

Зміни у соціальному, політичному, духовному та економічному житті суспільства загострили потребу в особистості, яка здатна свідомо та активно визначати спосіб власного життя, нести відповідальність за результати дій і вчинків, спроможна на активний саморозвиток, творче вирішення нестандартних ситуацій, реалізацію своєї унікальної індивідуальності. Тому створення максимально сприятливих умов сприяння активного саморозвитку особистості учнів, у тому числі обдарованих, постає першочерговим завданням педагогічної практики.

Доцільність наукового опрацювання теоретичних, організаційних і методичних засад педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США зумовлюється необхідністю подолання низки суперечностей, а саме: між необхідністю забезпечення педагогічної підтримки процесу саморозвитку особистості обдарованих учнів в українській загальноосвітній школі та її реальним станом; між суспільними і особистісними потребами у створенні сприятливого середовища для активного саморозвитку, самореалізації обдарованих підлітків та недостатнім розвитком механізмів його створення; між усвідомленням обдарованими підлітками власних можливостей та реальними умовами їх реалізації у навчально-виховному процесі сучасної школи; між об'єктивною необхідністю застосування інноваційних підходів до забезпечення педагогічної підтримки у розв'язанні академічних, соціальних, емоційних і особистісних проблем обдарованих підлітків і малоефективними традиційними підходами, формами та методами педагогічної, психологічної, соціальної роботи в закладах освіти України.

Педагогічна підтримка дітей в освіті стала предметом наукового вивчення з кінця 70-х р. ХХ ст., однак має глибоке історичне коріння. Для нашого часу

характерна інтеграція накопичених теоретичних уявлень і розвиток досліджень феномену педагогічної підтримки у загальнофілософському, психологічному, педагогічному напрямках. Проблеми забезпечення педагогічної підтримки у психолого-педагогічній літературі висвітлюють такі дослідники, як Т. Анохіна, Є. Бондаревська, О. Газман, Д. Григор'єв, О. Столяренко, Г. Сорока та ін. Проте не вироблено єдиного погляду на природу цього явища, що спонукає до переосмислення актуальних та пошуку нових педагогічних та психологічних підходів, спрямованих на вдосконалення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих дітей, яка охоплювала б весь комплекс педагогічної, психологічної, соціальної і медичної допомоги.

Звернення особистості до саморозвитку знаходиться в межах підліткового віку, коли відбувається відкриття дитиною власного «Я» на соціальному, особистісному і екзистенціальному рівні, виникають особистісні новоутворення, що формують індивідуальність та здібності дитини (Д. Григор'єв, М. Боришевський, Л. Кулікова, С. Тищенко, Г. Цукерман та ін.).

Світовий педагогічний досвід є одним із джерел розвитку педагогічної науки у нашій країні. Порівняльні педагогічні дослідження різнопланових аспектів освітньої сфери США таких українських науковців, як М. Бойченко, І. Ветрова, Н. Гайдук, Л. Довгань, О. Заболотна, М. Красовицький, О. Локшина, А. Сбруєва, А. Чернякова, Н. Чорна, С. Шумаєва, М. Шутова, О. Щербакова та ін., створюють основу для розуміння особливостей освітніх процесів цієї країни. Актуальні проблеми навчання і виховання обдарованих учнів у США стали предметом наукових розвідок таких сучасних педагогів, як О. Антонова, Н. Поморцева, Н. Сельдінська, О. Столбова, П. Тадеєв, Н. Теличко, С. Цветкова та ін.

Вивчення та детальний аналіз досліджень у галузі української та російської педагогічної компаративістики дає підстави стверджувати, що проблема педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США залишається недостатньо розробленою у вітчизняній педагогіці.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що у США склалася досить ґрунтовна теоретична база, яка поєднує наукові знання і багаторічний практичний досвід роботи з обдарованими дітьми. Питання необхідності забезпечення педагогічної підтримки обдарованим учням у школах США відображено у працях таких учених, як С. Ассаулін, К. Боланд, К. Сент-Клер, Л. Сільверман та ін. Роль сім'ї для розвитку обдарованості та соціально-емоційного благополуччя обдарованих підлітків розкривається такими дослідниками, як П. Брауер, М. Грен'єр, І. Гроссберг, А. ДеВрайс, Д. Корнелл, С. Мун, К. Ратунде, С. Уолен, Дж. Фельдхьюсен, М. Чіксентміхайі, Дж. Юріч та ін. Взаємостосунки батьків обдарованих учнів і школи розглядалися в роботах американських науковців Д. Деттманна, Н. Коланджело, А. Холла та ін.

Детально висвітлено характерні особливості та специфічні проблеми і потреби обдарованих підлітків в роботах: Д. Маккоуч, М. Нейхарт, С. Райз, Д. Сайгле, Д. Форд, А. Хаусанд та ін. (успішність, нижча за можливості учнів); М. Гросс, Л. Коулман, Л. Холлінгворт та ін. (проблема дружніх стосунків обдарованих підлітків з ровесниками); Г. Батше, Л. Задро, Х. Кнофф, У. Крайг, Дж. Петерсон, К. Рей,

К. Уїлльямс (проблеми буллінгу, третирування); Ф. Оленчак, Дж. Уєбб та ін. (специфічні проблеми двічі виняткових учнів); К. Бенбоу, Д. Класен, К. Нобль, Е. Санджані, Л. Стейнберг, Р. Суботнік, Д. Форд, Дж. Харріс, Т. Хеберт (гендерні та етнічно-расові відмінності); Б. Керр, Т. Кросс, С. Курпіус, Р. Сайглер, М. Святек та ін. (особливості стратегій подолання складних соціальних ситуацій обдарованими підлітками) тощо.

Отже, високий рівень розробленості проблеми забезпечення педагогічної підтримки обдарованих дітей, зокрема підлітків, у школах США в американській психолого-педагогічній науці, актуальність досліджуваної проблеми для української педагогічної теорії і практики та недостатнє її висвітлення у вітчизняних компаративних наукових розвідках зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: – **«Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалося у межах комплексної теми «Інноваційний потенціал порівняльно-педагогічних досліджень для розвитку освіти в Україні» (державний реєстраційний номер № 0111U009200), що розробляється на базі лабораторії педагогічної компаративістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, діяльність якої координується лабораторією порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України. Тему дослідження затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 24.05.2005 р.), зареєстровано Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 6 від 14.06.2005 р.).

Мета дослідження: визначити і теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США та виявити можливості творчого використання позитивного досвіду американської школи в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання дослідження:**

1) схарактеризувати стан розроблення проблеми педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків та понятійно-термінологічний апарат дослідження;

2) окреслити адміністративно-правові та змістові засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США;

3) з'ясувати процесуальні та методичні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків;

4) визначити можливості творчого використання позитивного досвіду американської школи в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес у загальноосвітніх школах США.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 20-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. Нижня хронологічна межа (поч. 20-х років ХХ ст.) визначається початком наукового вивчення обдарованості дітей у США і пов'язується

з лонгітудними дослідженнями Л. Термана, Л. Холлінгворт та ін., в яких закладено основи педагогічних досліджень обдарованих дітей на сучасному етапі. Верхню хронологічну межу (початок ХХІ ст.) визначає пріоритетність забезпечення педагогічної підтримки не лише академічного (інтелектуального), а й особистісного, соціально-емоційного розвитку обдарованих дітей, зокрема підлітків.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальні положення й закони наукового пізнання, зокрема теорія розвитку особистості як єдності біологічного, психічного і соціального; теорія навчання, виховання і розвитку учнів як цілісного взаємопов'язаного процесу; концептуальні підходи, що розкривають особливості саморозвитку дитини на етапі підліткового віку і систему детермінант, що обумовлюють психічний і особистісний розвиток. У роботі провідне місце належить теорії гуманістичного, особистісноорієнтованого навчання і виховання (К. Роджерс, А. Маслоу), теорії розвитку людини К. Домбровського та положенням про загальнолюдські цінності, про доцільність творчого використання науково-педагогічного доробку вітчизняних і зарубіжних педагогів у сучасній практичній освітній діяльності.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань використано комплекс **методів дослідження**: *загальнонаукові* – аналіз, синтез, порівняння, класифікація та узагальнення, що є необхідними для вивчення праць вітчизняних і зарубіжних науковців, офіційних і нормативних документів; *термінологічний аналіз*, який забезпечив розкриття сутності досліджуваних педагогічних явищ, за допомогою виявлення та уточнення значень основоположних понять, *історико-хронологічний*, який дав змогу в історичній ретроспективі дослідити теоретичні і практичні підходи до забезпечення педагогічної підтримки обдарованих підлітків у школах США; *структурно-функціональний*, що уможливив виділення організаційно-педагогічних засад педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у США; *компаративний*, що дав змогу визначити можливості використання американського досвіду надання педагогічної підтримки саморозвитку особистості обдарованих учнів в Україні; *емпіричні* – бесіди, інтерв'ю, дискусія, обговорення дослідницьких проблем під час зустрічей з американськими колегами та листування з метою уточнення практичних аспектів педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків.

Джерельну базу дослідження становлять:

- закони США, офіційні, нормативні документи органів освіти США (законодавчі акти, інструкції й рекомендації), що регламентують діяльність галузі освіти стосовно обдарованих дітей; доповіді та рішення урядових комісій США з питань забезпечення освіти обдарованих учнів;

- матеріали Національної асоціації обдарованих дітей (НАОД), Асоціації обдарованих дітей (АОД), Національного дослідницького центру з питань обдарованих і талановитих дітей, Відомства з питань досліджень і поліпшення освіти;

- аналітичні матеріали міжнародних організацій: Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації зі збору освітньої інформації;

- наукові монографії вітчизняних і зарубіжних філософів, педагогів і психологів, праці вітчизняних учених із проблем зарубіжної школи та порівняльної

педагогіки, науково-дослідна література з питань організації системи середньої освіти у нашій країні і в США, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених з питань саморозвитку особистості, педагогічної підтримки та обдарованості, матеріали тематичних науково-практичних конференцій, матеріали відповідних сайтів мережі Інтернет, фонди наукових бібліотек;

– матеріали американських наукових психолого-педагогічних видань та довідково-енциклопедична література: «Gifted Child Quarterly», «Gifted Child Today», «Roeper Review», «Journal of Secondary Gifted Education», «Journal of Humanistic Psychology», «American Journal of Sociology», «Journal of Youth and Adolescence», «Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent», «Handbook of Giftedness in Children» тощо.

Використані у сукупності джерела дали змогу створити цілісне уявлення про організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків, вирішити поставлені у дослідженні завдання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку у школах США; у межах висвітлення теоретичних засад досліджуваного феномену схарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження; окреслено адміністративно-правові та змістові засади (освітні закони, національні галузеві стандарти); виокремлено періоди розвитку федеральної політики, спрямованої на забезпечення педагогічної підтримки обдарованих учнів: 1) установчий (20–50-ті рр. ХХ ст.), 2) інституціональний (60–90-ті рр. ХХ ст.), 3) сучасний (поч. ХІХ ст. – до нині); виявлено процесуальні засади (спеціальні навчальні програми для обдарованих учнів; шкільні консультативні програми; програми наставництва; форми організації навчання); з'ясовано методичні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США (авторські моделі педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих дітей, в т.ч. підлітків: Т. Буешера, Дж. Беттс і М. Нейхарт, А. Махоні, С. Мендагліо, М. П'єховського, А. Роупер); визначено можливості використання американського досвіду надання педагогічної підтримки саморозвитку особистості обдарованих підлітків в українській педагогічній практиці на державному, регіональному і місцевому рівнях.

Уточнено сутність поняття «педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США» як діяльність шкільного (вчителі загальноосвітніх шкіл, спеціальні вчителі обдарованих дітей, шкільні консультанти, спеціалісти системи надання додаткових послуг) і позашкільного (батьки, приватні консультуючі радники, представники громади) персоналу, спрямовану на розв'язання проблем особистості обдарованих підлітків у саморозвитку, шляхом створення сприятливого середовища для розвитку і зміцнення відчуття власної гідності особистості, розвитку здібності до рефлексії, що ґрунтується на вільному особистісному судженні в академічній, емоційній, соціальній і профорієнтаційній (кар'єрній) сферах.

Подальшого розвитку набули визначення основних педагогічних понять дослідження «педагогічна підтримка», «особистісний саморозвиток обдарованих підлітків» з опертям на наукові праці американських учених.

У *науковий обіг* уведено результати психолого-педагогічних досліджень американських учених (наукові публікації, монографії, Інтернет-видання), маловідомі або раніше невідомі англomовні джерела, документи і факти, що стосуються забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих дітей, зокрема підлітків у школах США.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що узагальнені положення щодо сутності феномену педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків, адміністративно-правових, змістових та процесуальних засад включено до змісту навчальних курсів «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Технології соціально-педагогічної діяльності за рубежом», «Соціальна педагогіка». Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи стосовно забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків. Розроблено навчально-методичний посібник «Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків: досвід США», що може бути використаний у процесі підготовки майбутніх учителів для загальноосвітньої школи та в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальному процесі: Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 767/01 від 19.03.2012 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 199 від 09.02.2012 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 583 від 16.03.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Методи і засоби забезпечення неперервності едукативного процесу в закладах освіти» (Черкаси, 2008), «Розбудова освіти для суспільства знань: мова, полікультурність, особистість» (Умань, 2010), «Еліта і обдарованість: точки перетину» (Київ, 2010), «Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози» (Умань, 2011); *всукраїнських* – «Підготовка педагогічних кадрів у ВНЗ у контексті процесів глобалізації» (Київ–Умань, 2005), «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (Київ, 2008), «Теорія і практика освіти творчо-обдарованої молоді в сучасних умовах» (Київ–Кривий Ріг, 2009), «Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив» (Київ, 2009), «Педагогічне проектування та його місце в системі навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу» (Харків, 2010), «Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованості» (Київ, 2011); *науково-методичних семінарах* – «Іноземні мови та глобалізаційні процеси в сучасному світі» (Умань, 2008), «Розвиток порівняльної педагогіки в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2009), «Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі» (Київ, 2008). Отримані результати обговорювалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедр соціальної педагогіки та історії педагогіки, англійської мови, лабораторії

педагогічної компаративістики, на звітних наукових конференціях Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2006–2012).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 16 одноосібних публікаціях, з яких: 1 навчально-методичний посібник, 7 статей у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 7 – в інших наукових виданнях.

Структура дисертації складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (422 найменування, з яких англомовних 274) та 11 додатків (на 97 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 291 сторінку, основного тексту – 194 сторінки. Дисертація містить 2 таблиці та 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, показано ступінь його наукового розроблення й зв'язок із науковими програмами та планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічну основу, методи дослідження; вказано хронологічні межі, схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; відображено апробацію та впровадження у практику результатів дослідження; визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретико-педагогічні засади проблеми педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США»** – охарактеризовано стан дослідженості проблеми та понятійно-категоріальний апарат дослідження, проаналізовано особистісно-орієнтований підхід до вивчення обдарованості і забезпечення педагогічної підтримки обдарованих підлітків у школах США.

Результати аналізу наукових і нормативних джерел з досліджуваної проблеми засвідчили, що система надання педагогічної підтримки особистісному саморозвитку обдарованих підлітків в американських школах не дістала належного висвітлення у дослідженнях українських і російських учених. Водночас об'єктом наукових розвідок стали такі проблеми, як: сучасний стан і тенденції розвитку системи навчання обдарованих учнів в загальноосвітній середній школі США (Н. Поморцева), сучасні педагогічні умови вдосконалення виховання і навчання обдарованих учнів (Н. Сельдінська), особливості навчання обдарованих дітей у початковій школі (О. Столбова), організація навчання обдарованих молодших школярів (Н. Теличко) тощо.

З'ясовано, що на виділення двох напрямів в освіті обдарованих дітей у США (напряму розвитку талантів та особистісного саморозвитку обдарованих учнів, в т.ч. підлітків) впливають такі чинники: освіта розглядається як інструмент для досягнення успіху в майбутньому без зацікавленості в особистій інтеграції знань і вмінь (А. Роупер); результати і процес навчання відокремлюються від внутрішнього розвитку дитини, схвалюється мотивація до зовнішніх здобутків (С. Мун); не враховуються інтереси й уподобання дитини (Л. Резнік, К. Бірейтер); цілісність набуття знань і вдосконалення вмінь ставиться під загрозу через приховані мотиви здобути славу, статус чи гроші (У. Дай, Дж. Рензуллі); освіта базується винятково на когнітивних

теоріях без зв'язку з емоційними і мотиваційними аспектами інтелектуальної діяльності і розвитку (К. Ерікссон); акцентується на несумісності орієнтації, спрямованої на успіх, розвиток таланту і особистісноорієнтованого, гуманістичного спрямування (Дж. Фельдхюзен, Д. Фельдман, С. Райз). Об'єднання двох напрямів бачиться перспективним за умови врахування інтересів (У. Дай, Дж. Рензуллі), рівня емоційного розвитку (К. Домбровський), моральних цінностей дитини (Дж. Рензуллі, С. Райз) та формування ефективної внутрішньої мотивації (Б. Блум, Р. Уайт).

На основі проведеного термінологічного аналізу українських, російських та англійських наукових розвідок, словників і глосаріїв уточнено сутність основного поняття дослідження «педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США» з опорою на такі його складові, як «педагогічна підтримка», «обдарованість», «особистісний саморозвиток обдарованих підлітків». *«Педагогічна підтримка»* розуміється як система педагогічних дій, що допомагає розкрити особистісний потенціал людини, включаючи допомогу учням, учителям і батькам у подоланні соціальних, психологічних і особистісних труднощів; розглядається в рамках особистісноорієнтованого підходу і гуманізації освіти.

У США визначення поняття «обдарованість» розрізняють за категоріями: консервативні і ліберальні. До перших належать визначення, які містять посилення на високі показники коефіцієнта інтелекту. До наступних віднесено розширені концепції обдарованості, що включають різноманітні критерії, які неможливо виміряти за допомогою інтелектуальних тестів. Ми дотримуємося тлумачення, запропонованого «Колумбійською групою»: *«Обдарованість – це асинхронний (нерівномірний) розвиток, за якого випереджальні когнітивні здібності й підвищена інтенсивність психічних процесів об'єднуються для створення внутрішнього досвіду і усвідомлення (знання), що якісно відрізняються від норми. Така асинхронія збільшується залежно від рівня інтелектуальних здібностей. Унікальність обдарованих дітей робить їх особливо вразливими і потребує модифікації підходів у батьківській турботі, навчанні й консультиванні для забезпечення їхнього оптимального розвитку»*. Доведено, що таке визначення враховує внутрішній досвід, усвідомлення і підвищену психічну інтенсивність обдарованих індивідів на протигагу концепціям, у яких обдарованих дітей визначають за продуктами їхньої діяльності, рівнем виконання завдань і досягненнями.

Під *«особистісним саморозвитком обдарованих підлітків»* розуміється самостійна, цілеспрямована, ціннісноорієнтована діяльність особистості у напрямі до самозміни і самоідентифікації як обдарованої особистості з опорою на внутрішнє розуміння «образу Я» і свідомого досягнення найбільшої відповідності «образу Я-майбутнього». Обдаровані підлітки – надто вразлива категорія дітей, оскільки на особливості розвитку накладаються специфічні особливості, основа яких – їхня обдарованість (С. Вуд, Н. Коланджело, С. Мун, Л. Сільверман та ін.), тому вони потребують посиленої педагогічної уваги, яка має сприяти їхньому саморозвитку, педагогічної підтримки, спрямованої на усвідомлення і розуміння ними компонентів особистісного саморозвитку: самопізнання, самоідентифікації як обдарованої особистості, самокерування, самовдосконалення та самореалізації.

Встановлено, що реалізація інтелектуальних можливостей обдарованих учнів залежить від оптимальних освітніх втручань з метою підтримки високого рівня мотивації до навчання, підготовки і розв'язання практичних завдань та задоволення соціальних і емоційних потреб. Проаналізовано особистісноорієнтовані теорії, поширені в освіті обдарованих дітей у США: теорія позитивної дезінтеграції К. Домбровського і теорія самоактуалізації А. Маслоу. К. Домбровський запровадив у вжиток поняття «надзбудливості», рівнів розвитку і динамізмів, які об'єднуються у процесі розвитку людини. Поняття багаторівневості сприяє виявленню особистостей на вищих рівнях розвитку. Акцент робиться на ролі емоцій, відчуттів, мотивації, ієрархії цінностей людини у процесі власного оптимального розвитку, за якого людина сама визначає його напрям, задіюючи все багатство свого внутрішнього життя, проектує власний саморозвиток згідно з власним баченням і усвідомленням. Поняття «надзбудливості» допомагає зрозуміти чутливість обдарованого підлітка до зовнішніх впливів, його емоційну напруженість і глибину та надзвичайно розвинену уяву. Унікальний внутрішній досвід, здатний створювати витончені почуття і високі переживання, може стати причиною ускладнень для особи, оскільки часто провокує реакції, незрозумілі для оточення, а з іншого боку, виступати необхідною умовою розвитку. Самоактуалізація (за А. Маслоу) сприймається як безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, звершення власної місії, або покликання, більш повне пізнання і прийняття власної природи, невпинне прагнення до єдності, інтеграції, чи внутрішньої цілісності особистості.

З'ясовано, що ефективна педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків спрямована на інтеграцію усіх аспектів їхнього буття, надає вагомого значення інтелектуальній і емоційній складності обдарованих дітей та розумінню і належному оцінюванню їхнього феноменологічного досвіду. Розвиток особистості, за якого до уваги беруться не лише природні задатки індивіда і його соціальне оточення, а також воля і мотивація до виходу за межі і спадковості, і середовища виступає завданням найбільшої важливості для підлітка із високим потенціалом розвитку. Для педагогічної підтримки (консультування), окрім характеристик, якими повинен володіти консультант чи учитель-фасилітатор (емпатія, конгруентність, справжність, безумовна позитивна увага і повага (К. Роджерс), обізнаність і компетентність у навчанні інших життєвих і професійних навичок, а також стратегій подолання різноманітних труднощів) важливою умовою виступає атмосфера довіри (С. Саундерс), яка виникає між суб'єктами взаємодії, якість міжособистісних стосунків і по можливості утримання від діагностування розладів під час оцінювання дитини (М. П'єховський). Всі ці характеристики разом більшою мірою визначають ефективність процесу підтримки, ніж будь-який конкретний метод, стратегія, чи тактика.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США»** – проаналізовано адміністративно-правові, змістові та процесуальні засади педагогічної підтримки обдарованих підлітків з метою їхнього особистісного саморозвитку.

На основі історико-хронологічного аналізу нормативно-правової бази, наукових розвідок американських учених, діяльності національних громадських організацій з питань обдарованих дітей виокремлено такі періоди розвитку федеральної політики США в галузі освіти обдарованих учнів в аспекті досліджуваної проблеми: *I період* (20–50-ті рр. XX ст.) – *установчий*, характеризується початком наукового вивчення обдарованих дітей і неоднозначною позицією суспільства щодо необхідності забезпечення педагогічної підтримки як явища. Найважливішими у цьому етапі були: дослідження Л. Термана і Л. Холлігворт, що дали початок розвитку двох напрямів в освіті обдарованих дітей (розвитку таланту і досягнень та особистісного саморозвитку обдарованих дітей); прийняття закону «Про освіту в інтересах національної оборони» (1958), за яким виділялися кошти на програми навчання і консультування обдарованих учнів; заснування федеральних громадських організацій – АОД та НАОД; *II період* (60–90-ті рр. XX ст.) – *інституціональний*, що характеризується формуванням системи дослідницьких інституцій і лабораторій з наголосом на забезпеченні педагогічною підтримкою окремих груп обдарованого учнівства (осіб з обмеженими можливостями, представників меншин, жіноцтва) та розв'язанні проблем, пов'язаних з академічною діяльністю учнів (сприяння розумінню учнями своїх можливостей і відповідальності, мотивації до навчання та забезпечення освітнього і кар'єрного керівництва). Протягом цього періоду було прийнято Закон «Про освіту обдарованих і талановитих учнів Дж. Дживітса» (1988), що залишається єдиним законом, під який виділяються федеральні кошти для забезпечення спеціальними програмами обдарованих учнів із економічно неблагополучних сімей, з обмеженим знанням англійської мови і обдарованих учнів з обмеженими можливостями. Сенатор Дж. Дживітс відновив Управління з питань обдарованих і талановитих осіб при Департаменті освіти США, заснував Національний дослідницький центр з питань обдарованих і талановитих дітей; *III період* (поч. XIX ст. – до нині) – *сучасний*, відзначається зверненням до забезпечення педагогічною підтримкою обдарованих учнів у всіх напрямках їхньої діяльності: академічному, соціальному, емоційному і кар'єрному, рухом за соціально-емоційний розвиток обдарованих дітей (робота двох комісій, створених Національною асоціацією обдарованих дітей: Комісія з дослідження соціальних і емоційних питань та Комісія з питання афективного курикулуму) та розробленням галузевих стандартів освіти обдарованих дітей і шкільного консультування. Прийняття Закону «Жодної відстаючої дитини» (2002) справило неоднозначний вплив на галузь освіти обдарованих дітей. Багато експертів вважають (Дж. Галлахер, М. Гросс, Н. Коландело, К. Стівенс та ін.), що цей закон надав усі підстави школам для ігнорування потреб обдарованих учнів. Доведено, що розроблені НАОД і АОД Стандарти підготовки вчителів для галузі освіти обдарованих учнів (2006) та Стандарти програм повної середньої освіти для обдарованих дітей (2010) покладено в основу створення шкільними округами в межах усієї країни згідно з визначеними критеріями. Проаналізовано напрями роботи шкільного консультанта з цією категорією учнів, визначені Американською асоціацією шкільних консультантів на основі офіційної інструкції про підтримку обдарованих дітей у рамках Національної моделі шкільних консультативних програм (2007).

Аналіз законодавчих актів федерального уряду стосовно освіти обдарованих дітей засвідчив, що його діяльність у цій галузі швидше має реактивний, ніж проєктивний характер. Освіта обдарованих дітей залежить від політики, якої дотримуються органи освіти штату чи міста, у т.ч. від дотримання ними тлумачення поняття «обдарованість», що і обумовлює показники обдарованості дитини, необхідні для участі у спеціальних програмах. Увага федерального уряду до освіти обдарованих дітей змінювалася залежно від ступеня вразливості нації. Рухи за освітню реформу, економічний спад, конкуренція на глобальному рівні призводили до прийняття законів, які так чи інакше стосувалися обдарованих і талановитих учнів. Науково-емпіричні дослідження з питань обдарованості покладені в основу розроблення стандартів, навчальних програм і підготовки фахівців, а у поєднанні з діяльністю громадських організацій визначають тенденцію формування федеральної політики у галузі освіти обдарованих дітей.

Встановлено, що педагогічна підтримка обдарованих учнів з метою їхнього особистісного саморозвитку в академічному, емоційному, соціальному та профорієнтаційному напрямі забезпечується такими суб'єктами взаємодії: шкільні консультанти, шкільні психологи, учителі загальноосвітньої школи, спеціальні учителі обдарованих дітей, спеціалісти системи надання додаткових послуг (шкільний персонал) та батьки, приватні психологічні консультанти, представники громади (позашкільний персонал). Визначено основні функції суб'єктів педагогічної підтримки. З'ясовано, що шкільні консультанти займають унікальну позицію щодо поєднання і координації роботи вчителів, спеціалістів і батьків для задоволення індивідуальних учнівських потреб. Охарактеризовано типи взаємостосунків батьків обдарованих учнів і школи (співпраця, конфлікт, втручання і природний розвиток). Наголошено, що партнерські стосунки (об'єднання зусиль школи і батьків) у задоволенні потреб обдарованих дітей у педагогічній підтримці позитивно впливають на вчителів, консультантів, батьків та учнів.

Визначено, що академічний напрям реалізується за допомогою спеціальних навчальних програм для обдарованих учнів або шляхом застосування індивідуалізованого навчального плану в рамках освітньої програми загальноосвітньої школи. Оскільки галузь освіти обдарованих дітей у США не закріплена федеральним законодавством, структура та зміст програм роботи з обдарованими учнями також залежить від політики, яка проводиться на рівні штату чи місцевому. Обдаровані діти навчаються за різноманітними формами організації навчання: від спеціальних шкіл (у цілком відокремленому оточенні) до розподілу на потоки за здібностями, до яких належать збагачене і прискорене навчання, де спеціальна освіта для обдарованих учнів забезпечується в межах звичайних класів. Зазначено, що не існує безпосереднього зв'язку між специфічним підходом до навчального плану чи процесу із конкретною формою забезпечення навчання (н-д, метод прискореного навчання може використовуватися у звичайному класі, у спеціальній школі чи за одночасного зарахування учнів загальноосвітньої школи на університетські курси).

Педагогічна підтримка в особистісному, соціальному і кар'єрному напрямі реалізується такими шляхами: в рамках спеціальної програми для обдарованих учнів

шляхом розроблення її складових, спрямованих на соціально-емоційний і особистісний розвиток та зростання, за допомогою консультування обдарованих учнів у рамках загальної консультативної програми або на основі впровадження афективного курикулуму.

У третьому розділі – **«Практичний аспект забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США»** – з'ясовано методичні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків та визначено можливості творчого використання позитивного досвіду американської школи в Україні.

Доведено, що педагогічна підтримка спрямована на усунення проблем, що заважають самотійному досягненню дитиною цілей освіти. Конкретна мета педагогічної підтримки є суто індивідуальною, оскільки основа для її надання завжди особлива і залежить від особистісних якостей підтримуваної дитини. Проте володіння знаннями про природні особливості та розвиток обдарованих підлітків, їхні спільні характеристики, які виявляються в усіх сферах діяльності та інколи призводять до конфліктів у школі, є необхідною умовою забезпечення педагогічної підтримки. Ситуація ускладнюється поширенням хибних переконань стосовно обдарованих учнів в американському суспільстві, відомих під назвою «міфи». Аналіз джерел дав змогу виділити найпоширеніші з них: обдаровані учні не потребують допомоги; становлять однорідну групу; мають менше проблем, ніж інші, завдяки інтелекту і здібностям; упевнені в своєму майбутньому; самотійні й знають, куди прямують; рівень їхнього соціального і емоційного розвитку відповідає інтелектуальному; вони соціально ізольовані; їхня цінність полягає у розумових здібностях; сім'я завжди високо цінує їхні здібності. Проблеми обдарованих підлітків класифіковано за двома категоріями: внутрішні (асинхронія; тип обдарованості, який не визнається і не винагороджується у культурі; стать; етнічне чи расове походження; мотивація, що не сприяє адаптації) та зовнішні (невідповідність типу шкільного навчання; культура; функціонування сім'ї; стосунки з ровесниками).

Визначено, що забезпечення ефективної педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків реалізується поєднанням індивідуального, групового та сімейного підходів.

У рамках методичних засад схарактеризовано моделі педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих дітей, в т.ч. підлітків. Модель курикулума для обдарованих підлітків, батьків і професіоналів Т. Буешера, що базується на використанні проєктивного (превентивного) підходу до розв'язання питань їхнього емоційного і психологічного добробуту і необхідності докладання цілеспрямованих зусиль для підвищення знань про саморозвиток, усвідомлення соціальної дійсності і розуміння взаємодії між конфліктами і соціальними взаємостосунками у підлітковому віці. Модель Дж. Беттс і М. Нейхарт пропонує класифікацію обдарованих учнів відповідно до таких типів – «Успішний», «Складний», «Підпільний», «Учень групи ризику», «Двічі винятковий», «Автономний» – яка дає змогу досягти розуміння різної поведінки, почуттів, потреб і визначити параметри педагогічної підтримки обдарованих підлітків. Система освіти обдарованих підлітків повинна будуватись так, щоб можна було надати можливість усім обдарованим учням досягти останнього

типу – автономного. У моделі описуються умови, за яких обдарований учень може стати автономним: підтримка з боку школи, сім'ї, громади; можливість розвивати дружні стосунки на основі інтелектуальних і креативних інтересів з учнями усіх вікових груп; можливість успішно навчатися з улюблених предметів; усунення обмежень у часі і просторі; впровадження довготривалого, інтегрованого плану навчання; можливість проведення різнопланових, взаємопов'язаних, поглиблених досліджень; наставництво на професійному рівні; широкий вибір варіантів прискореного навчання; адміністративно-правове забезпечення освіти обдарованих учнів; можливість залишатися самим собою. Інтегральна модель консультування обдарованих підлітків М. П'єховського визначає напрями роботи (розвивати постійне усвідомлення власної особистості, широти емоційного кругозору, здатність установлювати зв'язки з іншими людьми, відповідати взаємністю, ідентифікувати себе зі своєю сутністю, усвідомлювати і довіряти динамізму розвитку, активувати і підтримувати креативні імпульси, стимули та проникливість) для того, щоб допомогти обдарованим підліткам зростати і розвиватися способами, які виключають зайві страждання, нехтування і нездорову підвищену пильність, тобто сприяти соціальному і емоційному розвитку з точки зору багаторівневості і багатоскладовості (за К. Домбровським). Модель формування ідентичності обдарованих дітей А. Махоні допомагає суб'єктам педагогічної підтримки керувати процесом формування ідентичності у менш абстрактній формі, визначати сильні сторони індивідів і з'ясовувати найкращі способи підтримки розвитку ідентичності особистості у сферах, пов'язаних з обдарованістю. Модель консультування обдарованих і талановитих учнів С. Мендагліо зосереджується на інтеграції понять «обдарованість» і «особистість», та способах вираження емоцій обдарованих осіб, в т.ч. підлітків, з метою надання допомоги у зміні, чи навчанні інших способів їх стримування або вираження. Модель освіти для самоактуалізації і взаємозалежності А. Роупер – це програма освіти для життя, на противагу освіти для успіху, яка зосереджується на цілісному розвитку особистості обдарованих учнів. Освітня модель А. Роупер базується на ціннісній установці, допомагає освітянам краще зрозуміти внутрішнє життя обдарованої дитини і завдяки цьому мати спроможність фасилітувати унікальний шлях дитини до цілісності і соціальної взаємозалежності.

Зважаючи на накопичений в США прогресивний досвід організації діяльності шкільного і позашкільного персоналу із забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків та активізацію подібних проблем у вітчизняній педагогічній практиці, проаналізовані теоретичні, організаційні і методичні засади становлять значний інтерес для української педагогіки і, за належної творчої адаптації, можуть успішно застосовуватись у школах України. У роботі окреслено можливості їх впровадження на державному, регіональному і місцевому рівнях.

Науково-теоретичний аналіз організаційно-педагогічних засад педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США, досягнення визначеної мети і завдань дають можливість зробити такі **висновки**:

1. У процесі дослідження проблеми педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США з'ясовано стан розроблення

проблеми, що дало змогу констатувати, що система надання педагогічної підтримки особистісному саморозвитку в американських школах не дістала належного висвітлення у порівняльно-педагогічних дослідженнях вітчизняних учених.

Термінологічний аналіз наукових розвідок американських педагогів і психологів дав можливість уточнити тлумачення основного поняття дослідження: «педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США», під яким розуміється діяльність шкільного і позашкільного персоналу, спрямовану на вирішення особистісних проблем обдарованих підлітків щодо саморозвитку шляхом створення сприятливого середовища для розвитку і зміцнення відчуття власної гідності, самоідентифікації як обдарованої особистості, розвитку здатності до рефлексії, що ґрунтується на вільному особистісному судженні в академічній, емоційній, соціальній і профорієнтаційній (кар'єрній) сфері.

Встановлено, що реалізація інтелектуальних можливостей обдарованих учнів залежить від оптимальних освітніх втручань з метою підтримки високого рівня мотивації до навчання, підготовки і вирішення практичних завдань та задоволення соціальних і емоційних потреб учнів. Визначено особистісноорієнтовані теорії, поширені в освіті обдарованих дітей США, які розкривають феноменологічний досвід обдарованих дітей: теорія позитивної дезінтеграції К. Домбровського і теорія самоактуалізації А. Маслоу. Обидві теорії звертаються до особистісних характеристик і суб'єктивного досвіду людини, зокрема обдарованих дітей. Багаторівневий розвиток – це особливий вид розвитку, який передбачає самоаналіз, самостереження, самооцінку, судження про себе, і значний внутрішній конфлікт і страждання. В обох теоріях наголошується на ролі емоцій, відчуттів, мотивації, ієрархії цінностей людини у процесі її оптимального природного розвитку (за К. Домбровським) чи самоактуалізації (за А. Маслоу).

З'ясовано, що ефективна педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків спрямована на забезпечення усіх аспектів їхнього буття, що сприяє їх інтелектуальному і емоційному розвитку.

2. Окреслено адміністративно-правові та змістові засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США. Виокремлено такі періоди розвитку федеральної політики стосовно досліджуваного феномену: *I період* (20–50-ті рр. ХХ ст.) – установчий; *II період* (60–90-ті рр. ХХ ст.) – інституціональний; *III період* (поч. ХІХ ст. – до нині) – сучасний.

Аналіз законодавчих актів федерального уряду стосовно освіти обдарованих дітей (закони «Про Національний науковий фонд» (1950), «Про освіту в інтересах національної оборони» (1958), «Про початкову і середню освіту» (1965), «Про спеціальні проекти» (1974), «Про освіту дітей-інвалідів» (1975), «Про освіту обдарованих і талановитих дітей» (1978), «Про освіту обдарованих і талановитих учнів Джейкоба Джебівтса» (1988), Закон про початкову та середню освіту «Жодної відстаючої дитини» (2002), «Про поліпшення освіти для осіб з обмеженими можливостями» (2004)) дає змогу стверджувати, що вони мають скоріше реактивний, ніж проєктивний характер. Освіта обдарованих дітей залежить від політики, якої дотримуються органи освіти на рівні штатів чи на місцевому рівні. Науково-емпіричні дослідження з питань обдарованості покладені в основу

розроблення стандартів навчальних програм і підготовки фахівців (Стандарти програм повної середньої освіти для обдарованих дітей, 2010 р.; Стандарти підготовки вчителів галузі освіти обдарованих дітей, 2006 р.; Стандарти програм консультування Американської асоціації шкільних консультантів, 2003 р.; офіційна інструкція Американської асоціації шкільних консультантів, 2007 р.), та у поєднанні з діяльністю національних громадських організацій (Національної асоціації обдарованих дітей, Асоціація обдарованих дітей) визначають тенденцію щодо формування федеральної політики у галузі освіти обдарованих дітей.

3. З'ясовано процесуальні та методичні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США.

Педагогічна підтримка обдарованих учнів з метою їхнього особистісного саморозвитку в академічному, емоційному, соціальному та профорієнтаційному напрямках у США реалізується в межах спеціальних програм для обдарованих учнів, шкільних консультативних програм, програм наставництва. Укладання навчальних програм з метою задоволення соціальних, емоційних та профорієнтаційних потреб обдарованих учнів на додаток до їхніх академічних потреб покладається на вчителів, що мають спеціальну підготовку для роботи з обдарованими дітьми та шкільного консультанта, який володіє знаннями про особливості і потреби обдарованих учнів. З метою забезпечення допомоги з вибору майбутньої професії та форм диференційованої допомоги складається навчальний план, який передбачає розвиток здатності щодо особистісного і соціального усвідомлення і пристосування, та охоплює засвоєння людських цінностей, відношень і власного «Я», самості, надає обдарованим учням знання про емоції, самооцінку і соціальні навички.

Доведено, що у розвитку обдарованих учнів важливу роль відіграють шкільні консультативні програми. Такі програми поділяються на два типи: корективні і розвивальні. У корективних програмах наголошується на виробленні здатності до розв'язання кризових ситуацій. Працює за такими програмами консультант – психотерапевт, який добирає кадри, вивчає письмові запити з метою визначити потреби дитини у додаткових освітніх послугах, проводить індивідуальне консультування. Для групового консультування учнів, їх обирають на основі подібних проблем з метою відповідного корегування.

У розвивальних програмах наголос ставиться на створення сприятливого середовища у школі для освітнього зростання обдарованих учнів. Мета індивідуального консультування полягає у вивченні учнів та сприянні кращому розумінню ними власних переваг і недоліків, які слід враховувати при прийнятті рішень. При груповому консультуванні увага приділяється обміну учнів думками і навчанню вмінь ефективного міжособистісного спілкування. Робота з сім'ями ґрунтується на усвідомленні батьками, що обдаровані діти створюють своєрідні проблеми і розв'язувати їх доцільно шляхом групового обговорення, обміну інформацією.

Визначено, що розвивальна консультативна програма має такі компоненти, як: конкретне обґрунтування; план діяльності, що базується на афективних і когнітивних потребах обдарованих учнів; визначення кваліфікованих консультантів, які володіють вміннями консультування, особливо з питань обдарованості; окреслення реабілітаційних (терапевтичних) послуг з наголосом на

індивідуальних, сімейних консультаціях та консультаціях учителів; конкретизації участі вчителів, адміністрації шкіл, батьків і учнів, яким надаються послуги; професійний розвиток консультанта з метою оволодіння найновішими теоретичними і практичними здобутками з питань забезпечення консультативних потреб обдарованих школярів.

Встановлено, що у рамках програм для обдарованих дітей, пропонуються також програми наставництва. Наставниками можуть бути професори університетів, інші фахівці зі сфери обдарованості дитини. Учасниками такої програми можуть стати обдаровані підлітки, які зазвичай самодисципліновані і виявляють зацікавленість до індивідуального навчання і дослідження, які вже опанували усі курси підвищеної складності, доступні у школі, або вивчають курси, пов'язані зі сферою їхніх інтересів. Однією з вимог програми є забезпечення обдарованого підлітка інформацією та необхідними матеріалами для виконання проектів.

Необхідною умовою забезпечення педагогічної підтримки обдарованому підлітку є знання про його природні особливості та розвиток, характеристики, які проявляються в інших сферах діяльності і можуть стати джерелом проблем.

Виявлено, що суб'єктами забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків виступають: шкільні консультанти, шкільні психологи, учителі загальноосвітньої школи, спеціальні учителі обдарованих дітей, спеціалісти системи надання додаткових послуг (шкільний персонал) та батьки, приватні психологи, представники громади (позашкільний персонал).

На основі системного аналізу визначено, що авторські моделі Т. Буешера та Дж. Беттс і М. Нейхарт є найбільш дієвими, оскільки пропонують цілісну систему роботи з обдарованими підлітками.

4. Визначено можливості творчого використання позитивного досвіду американської школи в аспекті досліджуваної проблеми в Україні. Запозичення позитивного досвіду забезпечення педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків потребує детальної розробки та обґрунтування механізмів його впровадження й адаптації, з урахуванням освітніх традицій української педагогічної практики навчання й виховання обдарованих дітей і молоді. Вважаємо можливим врахування таких напрямів педагогічної підтримки, як організаційно-педагогічне забезпечення, адміністративно-правове врегулювання та методичне забезпечення на *державному* (вдосконалити нормативно-правову базу щодо визначення, виявлення і підтримки обдарованих і талановитих дітей з усіх видів обдарованості; створити відповідні структури, механізми управління освітою обдарованих дітей та молоді та її фінансування; розробити державні стандарти підготовки педагогічних кадрів для роботи з обдарованими дітьми; впровадити посаду координатора з питань освіти обдарованих дітей і нормативного забезпечення його системної діяльності; налагодити роботу з громадськістю зі створення сприятливого середовища для розвитку та самореалізації обдарованих; забезпечити підтримку та розвиток національних досліджень з питань педагогічної підтримки обдарованих дітей, їх оптимального розвитку і самореалізації в академічному, соціальному, емоційному і профорієнтаційному напрямі); *регіональному* (запровадити сучасні методики виявлення, навчання, виховання

та педагогічної підтримки обдарованої молоді; розширити систему підготовки та перепідготовки педагогічних працівників, які працюють з обдарованими дітьми і молоддю; популяризувати кращий педагогічний досвід роботи з обдарованими дітьми і молоддю; стимулювати обдарованих дітей і молодь та їх наставників; створити систему адресної соціально-економічної підтримки обдарованих сиріт, дітей та молоді з багатодітних родин, із неблагополучних сімей, з особливими потребами, обдарованих дітей та молоді з сільської місцевості); *місцевому* (створити посаду координатора з освіти обдарованих дітей при відділах освіти чи при школах; створити шкільні комітети з питань педагогічної підтримки обдарованих дітей, залучивши до роботи учнів, учителів, представників адміністрації, активних членів громади; налагодити систему пошуку і виявлення обдарованих учнів; запровадити програми педагогізації батьків на базі кожної школи; запровадити дистанційне навчання і консультування обдарованих учнів, у тому числі за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів) *рівнях*.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшої розробки потребують питання узагальнення позитивного зарубіжного досвіду підготовки педагогічного персоналу для роботи з обдарованими учнями, вивчення механізмів залучення батьків і громадських організацій до сприяння особистісному саморозвитку обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бевз О. П. Проблема педагогічної підтримки особистісного саморозвитку дитини у сфері виховання / О. П. Бевз // зб. наук. пр. – Ч. II. – К. : Міленіум, 2005. – С. 16–23.
2. Бевз О. П. Саморозвиток підлітка в особистісно зорієнтованому навчально-виховному процесі / О. П. Бевз // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 11. – С. 140–146.
3. Бевз О. П. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти / О. П. Бевз // Рідна школа. – 2006. – №7. – С. 78–80.
4. Бевз О. П. Гуманістична педагогіка і психологія як основа підтримки саморозвиваючої особистості в освіті США / О. П. Бевз // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 6. – С. 107–114.
5. Бевз О. П. До питання про підтримку і розвиток обдарованості в освіті США / О. П. Бевз // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – Вип. 126. – С. 14–18.
6. Бевз О. П. Психолого-педагогічна підтримка обдарованих підлітків у школах США / О. П. Бевз // Порівняльно-педагогічні студії. – Умань, 2011. – № 1 (7). – С. 73–80.
7. Бевз О. П. Організаційно-правове забезпечення педагогічної підтримки обдарованих підлітків в освіті США / О. П. Бевз // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 39, ч. 1. – С. 239–247.
8. Bevz O. Pedagogical support of personality self-development of gifted adolescents in Ukrainian and the USA schools / O. Bevz // International Science. Ukrainian Edition.

- Humanities and Medical Science. Advanced Executive, United States of America. December 2010. – P. 43–47.
9. Бевз О. П. Проблема особистісного саморозвитку обдарованих підлітків в педагогічній науці США / О. П. Бевз // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі : матеріали методологічного семінару АПН України, 19 берез. 2008 р. – К., 2008. – С. 283–289.
 10. Бевз О. П. Фасилітація особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США / О. П. Бевз // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матеріали наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2008 р. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2008. – С. 6–11.
 11. Бевз О. П. Система роботи з обдарованими учнями у США / О. П. Бевз // Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив : матеріали шостої наук.-практ. інтернет-конф., 20–22 листоп. 2009 р. – К., 2009. – Ч. 1. – С. 19–22.
 12. Бевз О. П. Сучасні теорії креативності в педагогічній науці США / О. П. Бевз // Теорія і практика освіти творчо-обдарованої молоді в сучасних умовах : матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 квіт. 2009 р. – Київ–Кривий Ріг, 2009. – С. 4–11.
 13. Бевз О. П. Співвідношення процесів розвитку таланту і особистісного саморозвитку в освіті обдарованих дітей США / О. П. Бевз // Матеріали наук.-практ. конф. «Педагогічне проектування та його місце в системі навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу», 23–24 лют. 2010 р. – Х. : ІОД-2010, Інфосистем-2010. – С. 21–29.
 14. Бевз О. П. Елітарність та обдарованість у США / О. П. Бевз // Еліта і обдарованість: точки перепину : матеріалами наук.-практ. конф., 22–23 груд. 2010 р. – К. : Тов. Інформаційні системи, 2010. – С. 241–251.
 15. Бевз О. П. Обдарованість як асинхронний розвиток / О. П. Бевз // Філософсько-методологічні аспекти визначення обдарованості : матеріали круглого столу, 26 жовт. 2011 р. – К., 2011. – С. 98–104.
 16. Бевз О. П. Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків : досвід США : навчально-методичний посібник / О. П. Бевз. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2012. – 158 с.

АНОТАЦІЇ

Бевз О. П. Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОНмолодьспорту України, Суми, 2012.

Дослідження присвячено вивченню та теоретичному обґрунтуванню організаційно-педагогічних засад педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США. Уточнено сутність поняття «педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США» на основі трактування таких його складових, як «педагогічна підтримка»,

«особистісний саморозвиток обдарованих підлітків», «обдарованість». Проаналізовано феномен педагогічної підтримки у контексті особистісно-орієнтованого підходу в освіті обдарованих дітей США. Окреслено адміністративно-правові та з'ясовано змістові, процесуальні та методичні засади педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків в академічному, соціальному, емоційному і кар'єрному напрямках. Визначено типи програм, в межах яких реалізуються вказані напрями, та моделі педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків. Окреслено можливості творчого використання позитивного досвіду американської школи в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Ключові слова: педагогічна підтримка, особистісний саморозвиток, обдаровані підлітки, галузь освіти обдарованих дітей США, модель педагогічної підтримки.

Бевз Е. П. Педагогическая поддержка личностного саморазвития одаренных подростков в школах США. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет им. А. С. Макаренко МОНмолодежиспорта Украины, Сумы, 2012.

Исследование посвящено изучению и теоретическому обоснованию организационно-педагогических основ педагогической поддержки личностного саморазвития одаренных подростков в школах США. Основываясь на трактовке его составляющих, конкретизирован смысл понятия «педагогическая поддержка личностного саморазвития одаренных подростков в школах США». Охарактеризован феномен педагогической поддержки в свете личностно ориентированного подхода в сфере образования одаренных детей США. Определены административно-правовые и установлены содержательные, процессуальные и методические основы педагогической поддержки одаренных подростков в академическом, социальном, эмоциональном и карьерном направлениях. Обозначены типы программ, нацеленных на реализацию перечисленных направлений. Очерчены возможности творческого использования положительного американского опыта в аспекте исследованной проблемы в Украине.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, личностное саморазвитие, одаренные подростки, сфера образования одаренных детей США, модель педагогической поддержки.

Bevz O. Pedagogical Support of Personality Self-development of Gifted Adolescents in the Schools of USA. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko MESyouthsport, Sumy, 2012.

The thesis is devoted to the pedagogical support of personality self-development of gifted adolescents in the schools of USA. On the basis of scientific literature and normative documents analysis the actuality of the problem and the essence of the research subject have been defined. The definition of the core notion of the research «the

pedagogical support of personality self-development of gifted adolescents in the schools of USA» has been specified on the basis of the interpretation of its components such as «pedagogical support», «personality self-development of gifted adolescents», «giftedness». The phenomenon of pedagogical support has been analyzed from the person centered perspective in the USA gifted education. Therefore, two theories are considered: Maslow's Theory of Self-Actualization and Dabrowski's Theory of Positive Disintegration. Advanced development and self-actualization have much in common. One of the types of advanced personality development, described in Dabrowski's theory as level IV, shows a good fit with Maslow's concept of self-actualization. It has been also found out, that effective pedagogical support of personality self-development of gifted adolescents is based on the integration of all aspects of their being.

The federal policy in terms of the problem investigated has been analyzed. Several key pieces of legislation have had both direct and indirect consequences for the gifted and talented, these are: National Defense Education Act, 1958; the Special Projects Act, 1974; Education of All Handicapped Children Act, 1975; Gifted and Talented Children's Education Act, 1978; The Jacob K. Javits Gifted and Talented Students Education Act (Javits), 1988; No Child Left Behind Act, 2002. It has been concluded, that federal attention to gifted education fluctuates depending on Educational reform movements, economic decline, and global competition. Many experts in the field of gifted education feel that No Child Left Behind Act gives schools every incentive to continue to ignore the needs of gifted students.

Significant attention to personal, social and emotional as well as academic development of gifted children is being paid in the standards of professional training and students learning and counseling programs: NAGC-CEC Teacher Preparation Standards, 2006; The ASCA National Model: A Framework for School Counseling Programs, 2007; 2010 Pre-K-Grade 12 Gifted Education Programming Standards.

As far as effective pedagogical support is aimed at helping gifted adolescents in overcoming challenges affecting their personality growth, two groups of such developmental challenges (exogenous: a type of giftedness that is not recognized or rewarded in the culture, gender, ethnicity, maladaptive motivational characteristics; and endogenous: inappropriate schooling, culture, family functioning, peer relationships) have been examined.

The following models of gifted adolescents' personality self-development pedagogical support have been identified and disclosed: T. Buescher's curriculum model for students, parents, and professionals; G. Betts and M. Neihart's Profiles of the gifted and talented; M. Piechowski's Integral Counseling Model for gifted with High Developmental Potential; Mahoney's Gifted Identity Formation Model; S. Mendaglio's Models for Counselling Gifted and Talented Students; and Roeper's Education for Self-Actualization and Interdependence. Two of them have been identified to be the most thorough and comprehensive (T. Buescher's and G. Betts and M. Neihart's models) on the basis of the suggested detailed work scheme.

The analysis of the pedagogical support of personality self-development of gifted adolescents in the schools of USA has enabled to outline the possibilities of the positive ideas implementation in Ukrainian schools.

Keywords: pedagogical support, personality self-development, gifted adolescents, USA gifted education, counseling models.

Підписано до друку 17.05.2012 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 29.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru